

Константин Паустовский

□

Аьхкенаан Юдикаяр

Масех дийнахь, ца соцуш, шийла догла деара. Бешахь гуьйренан дерачу механ гловгла яра хезаш. Делкъал тлаьхьа диъ сахьт даьлча, оха мехкадаьттан къобгам ⁽¹⁾ латийра, аьхке гуттаренна а дла а яьлла, латта, ген-гена а долуш, дуькъачу дахарна а, синтем боцчу боданна а, шелонна а юккъе дладобду аьлла, хеталора.

Ноябрь беттан чаккхе яра – юртахь уггаре а сингаттаме хан. Ширачу миндар-г1антахь (2)

хьарча а хьаьрчина, дийнахь сарралц дижина луьллур а тхан цициг, лаьржа хи корак кхетча, сама а оьккхуш.

Некъаш доьхнера. Хино йохьуш можачу басахь чопа яра. Олхазарш, шайна д1аловчкъа меттиг йолчохь, къайладевллера. Тхо долчу цхьа а ца вогура: я воккха стаг Митрий а, я Малявин Ваня а, я хьуьнан хехо а.

Уггаре а дика хан суьйранна яра. Оха пеш латайора. Цлеро гловга йора, цуьнан цен серлонаш ханнийн пенаш тлехь а, суртдиллархочун Брюлловн суьртана – ширачу гравюрина – тлехь а дегадора. Миндар-г1анта д1а а таьна, тхьог а хььбура иза, оха санна, йьошуш йолу книга д1а а теттина, ешначух ойла а еш, дечиган тхевна тле детталучу доглане ла а доьглуш.

Къьогамаш сирла йогура. Шен тайна мукъам бора цлестан самоваро-заьлапхочо. Иза чу ма-еъана, хлусамехь аьхна хуьлура – коран ангалешна тле лаь а лаьцна. Дийнахь а, буса а царна тедетталуш долу диттан цхьалха га къайладаларна хила а мегара иза.

Чай а молий, пеша хьалха книгаш еша охьаховшура тхо. Ишттачу суьйренашкахь къаьсттина хазахетара Диккенс Чарльзан еха а, дегалазаме а романахь йьошуш я «Нива» а, «Живописное обозрение» а цлеш йолчу ширачу журналийн аглонаш луьстуш.

Буьйсанна жима къорза жлаьла Фунтик кест-кеста гленахь доьлхура. Хьала а глатьтина, цунна тле йовха тлерга хлума таса езаш хуьлура. Хьан куьйгахь баркалица мотт а хьокхий, доккха са а доккхий, длатоьра иза. Арахь болчу боданехь догланан тулгленаш

идар а, мох цийнах летар а хаалора. Хлокху йоьхначу буса чекх са гуш йоцчу хьуьнахахь цхьаъ висина хиларх оила йича, дегле хорша йоглура.

Цкъа буйсанна со самавелира, цхьа тамашийначу синхаамца. Суна со генах кьорвоьлла моьттира. Со, ши блаьрг схьа а ца боьллуш, вехха ладоглуш луьллура. Эххар а со кхийтира, сайн лерсинна хлумма а ца хилла хиларх, дуьххьалдла арахь йоккха тийналла д1ах1оьттинера. Цунах «елла» тийналла олу. Догла деллера, мох беллера, гловгане а, тем боцу а беш еллера. Деккъа цхьа цигиго генах деш долу «хур» бен, хезаш хлумма а дацара.

Ас блаьргаш схьадиллира. Чохь цхьа аьхна яьржина серло яра. Хьала а глаьттина, кора т1е вахара со – арахь диллина ло дара, цхьана а тайпана г1ара а яцара. Дахкаречу стигалахь инзаре лакхахь цхьалха бутт бара кхетта, цунна гонаха сегаш можа серло яра.

Маца деана-те дуьххьарлера ло? Пена т1ехь кхозучу сахьтана т1е вахара со. Чохь т1ех сирла хиларна, сахьтан цхьамзанаш къаьсташ дара. Цара ши сахьт даьлла хан гойтура.

Суна буйса юккъе яхча набкхеттера. Т1аккха, шина сахьтехь оццул хийцаделла д1ах1оьттина лалам, доцачу шина сахьтехь аренаш а, хьаннаш а, бошмаш а г1урано д1алаьцнера.

Корехула арахьаьжча, бешахь долчу кьохкан гаьнна т1е хууш доккха мокха олхазар гира суна. Га лестича, цу т1ера ло охьадуьйжира. Олхазар, меллаша хьалаайаделла, д1адахара, ткъа ло кхин а охьаоьгуш дара, Керлачу шарна кечийнчу базана т1ера оьгу ангалин догла санна. Юха дерриге а д1атийра.

Рувим самавелира. Вехха корак арахьоьжуш а лийна, доккха са а давккхина, цо элира:

– Ма хаздо латта дуьххьарлерчу лайно.

Эхьечу нускалах тарделла, кечделла дара латта.

Ткъа луйранна гонаха дерг дерриге а «къарш» деш дара: глорийна некъаш, учена хьалха эгна глш, лайна клелхъара хьалакъеда ниттийн лаьржа глалдаш.

Оха чай молучу хенахь, халла веана, чохъавелира воккха стаг Митрий. Ло диллина, некъ баларца тхо декъал а дина, цо элира:

– Даточу ной чуьра лайн хица цландели-кх латта.

– Иза мичара даьлла хьуна, Митрий, иштта дешнаш? – хаьттира Рувима.

– Хлун? Нийса дац иза ткъа? – вела аьшна дира воккхачу стага. – Кхелхинчу сан нанас дуьйцура: хьалхалерчу заманашкахь мехкарша дато кхаби чуьрчу хьалхарчу лайн хица шайн яхъаш юьлура, цундела церан хаза бос бан а ца бовра, бохуш. Ткъа иза, диканиг, Петр-паччахьан заманал а хьалха хилла ду, кхузарчу хьаннашкахь талорхоша совдегарш чланабохучу хенахь.

лаьнан хьалхарчу дийнахь чохь саца хала дара. Хьаннашкахь долчу лаьмнаш тле дахара тхо. Воккхачу стага хьуьна йисте кхаччалц новкъадехира тхо. Цунна а лаьара лаьмнаш долчу ван, амма «даьлахкашкахь долчу лазарша ца воуьйтура иза». Лайно серляьхначу хьаннашкахь хаза, аьхна тийналла лаьттара.

Де, набарна тевсича санна, дара. Кхоьлинчу лекхачу стиглара наггахь цхьалха лайн чимаш оьгура. Оха царна тле лаь тоьхча, чимех цленачу хин тладамаш хуьлура. Юха уьш, макх а лой, глора а дой, лаьтта охьакерчара, буьртигаш санна.

Маьрклаж-хан хиллалц хьаннашкахула кхерсташ лийлира тхо, евзаш йолчу меттигашка а кхочуш. Лайно кхелинчу, датта олучу дитташ тлехь, дуса а делла лачу цаьлгларз-олхазарийн жатташ яра.

Гурано чахчийначу цлечу даттан масех кан баьккхира оха – иза аьхкенах а, гуьйренах а долу тлаьххьара иэс дара.

Ларин айма олучу жимачу Юма чохь дуккха а леха бу. Хинца Юма чуьра хи лаьржа а, хьаьъна а дара – берриге а леха буха охьабахана.

Бердашкахь шен аса ю, ангалин йолуш санна. Дукха сирла хиларна, ша юххехь а гуш бац. Берда йисте еана кегийчу члериин жлуга а гина, ас царна тле жима тлулг кховьссира. Тлулг ша тле а боьжна, зевне длакерчира, члериин, шайн пелагаш а къагош, хин клоргене хьаьвдира. Ша тлехь, тлулг кхеттачохь, лар йисира. Цундела хиира тхуна берда йистехь а ша бина хилар. Куьйгашца шен дакъош кегадора оха. Цара карахь «ткьарш» дора, пелгаш тлехь лайн а, хьуьнан ораматийн а ийна хьожа а юьтуш.

Цхьаццанхьа хотешкахь глийлачу аьзнашца декаш а, тломадуьйлуш а олхазарш гора. Ков рта тлехула йолу стигал члогла сирла а, клайн а яра, ткъа анайистехь иза юкълора, шен басаца дошах а тарлуш. Цигара меллаша схьашершара ло дохьуш йоглу мархаш.

Хьаннашкахь тлеттла бода булуш лаьттара. Гонах тийна дара. Эххар а дуйкъа ло деара. Юман лаьржачу хи чохь дешара иза. Цо юьхьах гилгаш дохура, мокха клур санна, хьуьна чохь охьаоьгура иза.

Лаьтта тлехь дола дан хлөтттира ла. Амма тхуна хьаьара, нагахь кледа, месала ло куьйгашца дласахьакхахь, цунна кледахь хьуьнан аьхна зезагаш карор дуйла, хьаьара, пешахь цлоро гуттар а самукъане гловгла йийр юйла, вайца ла доккхуш цлаьлгарзаш дисинийла, цундела ла, аьхке санна, исбаьхьа хетара тхуна.

1940 г.

Нохчийн матте гочйна Арсанукаев Мусас

1. Къобгам – лампа

2. Миндар-глант – кресло